

سال دوم - شماره چهارم - پاییز ۱۳۹۱

صص ۱۷۰-۱۴۳

تحلیل عوامل مؤثر بر بهسازی شهری

(مطالعه موردی منطقه چهارده شهر اصفهان)

دکتر حمیدرضا وارثی^۱

دکتر رسول ربانی^۲

مسعود حاج بنده افوسی^۳

چکیده

از میان تحولاتی که در دهه‌های اخیر در ایران روی داده است، شهرنشینی پوششی برجسته‌تر و نمایان‌تر است. تحولات سریع اقتصادی-اجتماعی و به دنبال آن، شهرنشینی سریع، نظام شهری کشور را دچار تغییرات فراوانی کرد و مهاجرت‌های بی‌رویه به سمت شهرها شروع شد که به دنبال این جریانها و ناتوانی شهرهای مقصد در پاسخ به این تقاضاها و نیازهای روزافزون و افزون بر ظرفیت، مهاجران و مسکن ارزان‌قیمت، بویژه مناطق حاشیه‌ای شهرها ساکن مناطق دارای زمین شدند و شکلی از ساخت و سازهای غیر اصولی و نامنتطبق بر اصول شهرسازی را ایجاد کردند که این روند تا به امروز نیز ادامه یافته است و گونه‌های متفاوتی از اسکان غیررسمی را ایجاد کرده است؛ مناطقی که از شرایط مناسب برای تأمین رفاه انسانی و حتی در بعضی موارد برآورده نمودن نیازهای اولیه زندگی، برخوردار نیستند. بدین ترتیب باید به دنبال راهکارهایی برای ساماندهی مناطق

varesi@ltr.ui.ac.ir

rarabani@ltr.ui.ac.ir

mas.isuni@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۹۱/۵/۱۶

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

۲- استاد جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

تاریخ وصول: ۹۱/۲/۶

مذکور بود تا ضمن فراهم نمودن موجبات رفاه ساکنان آنها، گرفتاریهای ناشی از وجود این بافتها برای مادرشهرها کاهش یافته و از گسترش آنها نیز جلوگیری شود.

از آنجا که شهر اصفهان نیز به عنوان سومین کلانشهر کشور با مسائل یاد شده روبروست، در این پژوهش به بررسی راهکارهای بهسازی شهری در منطقه چهارده این شهر به عنوان محدوده‌ای که بخش قابل توجهی از بافتهای فرسوده را در خود جای داده است، پرداخته شده است.

در پژوهش حاضر که از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش تحقیق، کتابخانه‌ای- میدانی (توزیع ۳۵۰ پرسشنامه بر اساس روش کوکران) و توصیفی- تحلیلی است، هدف، بررسی عوامل مؤثر بر وضعیت شهرسازی و یافتن راهکارهایی به منظور بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان است. اطلاعات جمع‌آوری شده نیز با استفاده از نرم‌افزارهای Excel و SPSS مورد پردازش، آزمون و تحلیل قرار گرفتند و برای ترسیم نقشه‌ها نیز از نرم‌افزار Arc view GIS استفاده شده است.

بر اساس نتایج تحقیق، بین وضعیت دسترسی ساکنان به امکانات و خدمات گوناگون و تمایل آنها به انجام اقدامات بهسازی و همچنین میان انجام اقدامات توانمندسازی در منطقه و مشارکت شهروندان در بهسازی شهری، رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین نحو که برخوردار نبودن منطقه از امکانات و خدمات گوناگون، زمینه‌ساز تمایل مردم به انجام اقدامات بهسازی بوده (با ۰/۶۰۱- همبستگی) و سطح پایین انجام اقدامات توانمندسازی در منطقه بر تمایل کم شهروندان به مشارکت در اقدامات بهسازی منطقه مؤثر بوده است (با ۰/۶۹ درصد همبستگی).

واژگان کلیدی: بهسازی شهری، اسکان غیررسمی، توانمندسازی، مشارکت اجتماعی، منطقه چهارده شهر اصفهان.

مقدمه

در نتیجه تحولات اجتماعی و اقتصادی معاصر، شهرنشینی رشدی فزاینده یافت و سیل عظیم مهاجرت به سمت مناطق شهری و بویژه کلانشهرها روانه شد. در نتیجه این روندهای شتابان و برنامه‌ریزی نشده، شهرهای مقصد توان تأمین نیازهای جمعیت مازاد بر ظرفیت خود را نداشته و در نتیجه، اسکان غیررسمی در این شهرها ایجاد و گسترش یافت.

به منظور بهسازی و نوسازی سکونتگاههای یاد شده، کنترل حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی ضروری است؛ از طرف دیگر برای کنترل حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، توانمندسازی حاشیه‌نشینان شهری به منظور فراهم نمودن زمینه مشارکتشان در بهسازی و نوسازی فضای زیستی آنها ضروری است. به بیان دیگر برای دستیابی به هر نوع توسعه یا بهسازی و نوسازی، مشارکت فعال مردم در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی ضروری است؛ اما با وجود درک و پذیرش مشارکت مردم به عنوان عامل توسعه و بهسازی و نوسازی، هنوز در بسیاری از جوامع به دلیل نگرش و دیدگاههای بعضی از برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان، این مفهوم جایگاه خود را پیدا نکرده و به همین علت یا مردم از حق مشارکت در امور عمومی محروم می‌شوند و یا مشارکت واقعی آنها به تعویق می‌افتد. مناسبترین الگوی زمینه‌ساز مشارکت مردم در بهسازی بافتهای فرسوده و حاشیه‌نشین، توانمندسازی ساکنان این مناطق است و چنین الگویی فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری از پایین را فراهم می‌سازد و بیشتر بر متغیرهای محلی و منطقه‌ای تأکید دارد. مطالعات و پژوهشهای گوناگون در بررسی علل شکست پروژه‌های محلی نیز گویای این واقعیت است که برنامه‌ریزی از بالا چه به وسیله استانداری، مسکن و شهرسازی، شهرداری و یا دیگر سازمانها، اگر بدون مشارکت و مشورت با مردم محلی صورت گرفته باشد، با نارسایی و حتی مقاومت اهالی رو به رو شده و به جدال و تخریب سرمایه‌ها و امکانات تبدیل گردیده و در نهایت برنامه‌ها با

شکست مواجه شده است (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۲۷۸) که مهمترین علت آن بی‌توجهی به توانمندسازی جوامع برای فراهم نمودن زمینه مشارکت هرچه بیشتر آنها در تهیه و اجرای پروژه‌هاست؛ بنابراین یکی از بنیادی‌ترین انتقادات وارده بر این مدل از الگوهای توسعه، عدم توجه شایسته به ابعاد اجتماعی آن و بویژه نادیده انگاشتن مشارکت مردم می‌باشد که باعث می‌شود تا بر خلاف انتظار، نتایج پیش‌بینی شده حاصل نشود (دارابی، ۱۳۸۸: ۷۵۴). در چنین شرایطی است که مدیریت محلی و مشارکت شهروندان مطرح می‌شود و با خود، واژه‌هایی که در بطن آن تمرکززدایی، خودگردانی، مشارکت محلی، مشروعیت محلی، توسعه محلی، خوداتکایی محلی و جز اینها نهفته است را به همراه دارد. اجرای سیاستهای دولت مرکزی به دست مقامات محلی و به شرط انطباق با نیازها و شرایط محلی، باعث استقلال عمل ساکنان محل شده و موجب می‌گردد که نیاز به بوروکراسی عریض و طویل کاهش یابد و در چنین شرایطی است که ساکنان شهر، آن را متعلق به خود احساس می‌کنند و بر این تصور خواهند بود که بافت و کالبد شهر، مدیران شهر و نظایر آن بر طبق خواسته‌های آنها انتخاب شده‌اند (شفیعی، ۱۳۷۹: ۳۸-۳۷)؛ بنابراین اصل اساسی در حکومت‌های محلی و از جمله شهرداریها این است که مردم همان محل با مشارکت و همفکری یکدیگر و حتی‌المقدور با استفاده از منابع و امکانات محلی (که بخش عمده آن در نتیجه انجام اقدامات توانمندسازی خواهد بود) نسبت به تأمین خدمات عمومی و نیز عمران و آبادی محل در چارچوب قانون اقدام نمایند (نجاتی حسینی، ۱۳۸۱: ۱۱۸)؛ بدین ترتیب باید گفت توانمندسازی ساکنان به منظور فراهم نمودن زمینه مشارکت آنان در تهیه و اجرای برنامه‌ها، پیش‌فرض بهسازی شهری است.

تبیین مسأله پژوهش

از نتایج شکل‌گیری و گسترش اسکان غیررسمی، ایجاد بافتهای فرسوده و مسأله‌دار است، مناطقی که در راه تأمین رفاه ساکنان خود با مشکلات فراوانی

روبرو هستند.

در واقع اسکان غیررسمی با این مفهوم که خانوارها و افرادی که در محدوده شهرها، از نظر سکونت، بهداشت، خدمات عمومی و اجتماعی و تسهیلات شهری، در شرایط نامطلوب زندگی می‌کنند، ارتباط دارد (حاج یوسفی، ۱۳۸۱: ۱۲).

بنابراین در برخورد با اسکان غیررسمی، آنچه از اهمیتی فراوان برخوردار است، از طرفی برنامه‌ریزی برای جلوگیری از گسترش آنها و از طرف دیگر، تلاش در مسیر تأمین رفاه ساکنان و بهسازی این سکونتگاهها می‌باشد تا علاوه بر تأمین رفاه ساکنان این مناطق، معضلات ناشی از وجود آنها برای کلانشهرها نیز کاهش یابد.

از جمله راهکارهای اساسی برای حل مشکلات اسکان غیررسمی، توانمندسازی ساکنان و ایجاد امکانات و خدمات مورد نیاز و افزایش زمینه‌های مشارکت آنان در برنامه‌های توسعه و بهسازی مناطق مذکور است، زیرا در این صورت است که ساکنان، خود به حل مشکلات بافت علاقه‌مند می‌شوند و می‌توان از کمک و حمایت آنها برای حل هرچه سریعتر معضلات اسکان غیررسمی بهره گرفت.

شهر اصفهان به عنوان سومین کلانشهر عمده کشور با مشکلات ناشی از ایجاد و گسترش اسکان غیررسمی روبروست و مناطق حاشیه‌نشین در اطراف آن شکل گرفته‌اند که منطقه چهارده در این شهر، بخش وسیعی از این سکونتگاهها را در خود جای داده است. این منطقه به عنوان مجموعه سکونتگاهی خودرو و بی‌برنامه نیازمند انجام اقداماتی جهت بهسازی شهری در راستای افزایش سطح رفاه شهروندان می‌باشد که در این پژوهش سعی بر آن است رابطه بین وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات و تمایل مردم به بهسازی شهری و همچنین میزان انجام اقدامات توانمندسازی و مشارکت ساکنان در برنامه‌های بهسازی بررسی و در نهایت راهکارهای مناسب به منظور رسیدن به اهداف مذکور، مطالعه، شناسایی و پیشنهاد گردند.

پیشینه پژوهش

لازمه تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مناسب، شناخت و استفاده اصولی از نتایج دیگر پژوهشها و تجارب مرتبط با موضوع مورد مطالعه است، در این راستا، به بررسی مختصر برخی پژوهشها و تجارب انجام گرفته در زمینه بهسازی شهری پرداخته می‌شود:

شرکت KFW آلمان (۱۹۹۷) پروژه‌ای را برای بهسازی نواحی حاشیه شهری لاس پالماس در کشور السالوادور تهیه کرد. این پروژه شامل اقداماتی چون تهیه خدمات اساسی، بهسازی راهها و انجام اقدامات برنامه‌ریزی شهری چون احداث مجموعه‌های مسکونی و بهسازی زیرساختهای اجتماعی و کاربری‌های آموزشی بود. (kfw;1997:1).

رینوت کلینهانس (۲۰۰۴) به بررسی پیامدهای تنوع مسکن‌سازی در برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری در دو کشور هلند و انگلیس طی دهه‌های اخیر می‌پردازد. وی پنج عامل کیفیت مسکن، شهرت ناحیه، وجود واحدهای همسایگی مبتنی بر تعاملات اجتماعی، نگرشهای محلی نسبت به ترکیب اجتماعی و نتایج به کارگیری مدلها را به عنوان شواهدی برای بازنگری و مطالعه فرآیندهای گذشته مطرح می‌سازد (Reinout Kleinhans;2004:1).

اوزلم گزی (۲۰۰۹) به بررسی راهکارهای بهسازی و باز زنده‌سازی نواحی مسکونی غیر معمور در شهر آنکارا می‌پردازد و باز زنده‌سازی و بهسازی این مناطق را استراتژی‌ای فضایی برای هویت بخشیدن به ساکنان این مناطق و افزایش تجهیزات مورد نیاز شهروندان می‌داند (Ozlem Geuzey;2009:27).

علی شمعی و احمد پوراحمد (۱۳۸۳) به تحلیل سیاستها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری در برنامه‌های توسعه کشور می‌پردازند و سابقه این طرحها را با تأکید بر بافتهای قدیم بررسی کرده و معتقدند سیاستگذاری و برنامه‌ریزی جامع و پایدار برای بهسازی و نوسازی بافتهای مذکور، متضمن حفاظت از آنها و ارتقای

سلامت و بهداشت شهروندان می‌باشد.

اسدالله نقدی و رسول صادقی (۱۳۸۵) در مقاله خود به بررسی مسائل ناشی از حاشیه‌نشینی به عنوان چالشی فراروی توسعه پایدار شهری در همدان می‌پردازند و به این نتیجه می‌رسند که بخش عمده اسکان غیر رسمی شهر همدان ناشی از مهاجرت‌های روستا - شهری است و حاشیه‌نشینان از شهر و محله زندگی خود رضایت بالایی ندارند و از احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردار هستند. بهبود زیرساخت‌های فیزیکی شهر یا محله مهمترین اولویت آنان برای بهبود وضعیتشان محسوب می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

در این بخش به بررسی نظریات و دیدگاه‌هایی که تا کنون درباره توانمندسازی، مشارکت شهری و به طور کل، بهسازی شهری ابراز شده‌اند، می‌پردازیم.

دیدگاه توانمندسازی

نگرشی که با عنوان توانمندسازی مطرح شده است، شامل مجموعه نظریه‌هایی است که اصولاً با بنیادها، ریشه‌ها و عوامل دخیل در شکل‌گیری اسکان غیررسمی کاری ندارد؛ بلکه این پدیده را به عنوان یک واقعیت پذیرفته و به دنبال راهکارها و راه‌حلهای بهینه‌سازی شرایط زندگی و سکونت در این مناطق هستند. این دیدگاه با مرور سه دهه تجربه‌های برخورد با این سکونتگاهها و بازتابهای آن، اصولاً تغییر بنیادین در نظام اقتصادی - اجتماعی را ناممکن می‌داند و با چنین زاویه نگرشی متوجه راهکارها و راه‌حلهایی است که به صورت خودجوش و خودانگیخته از متن زندگی و سکونت اقشار کم‌درآمد برآمده است. این دسته نظریه‌ها، راه‌حلهایی مبتنی بر توانمندسازی و ساماندهی و بهسازی کانونهای حاشیه‌ای را هدف قرار می‌دهد.

از جمله موارد مهم که در ارتقای اینگونه مسکن مهم می‌باشد عبارتند از:

۱- سیاست خانه‌سازی با برنامه

- ۲- بازنگری قوانین در بخش عرضه زمین شهری
  - ۳- ارتقای کیفیت اعتبارات بخش خانه‌سازی
  - ۴- ایجاد خدمات و زیرساختهای همسایگی
  - ۵- اسکان مجدد در بخش داخلی شهرها و حمایت از ایجاد خانه‌های اجاره‌ای در این بخش از شهر
  - ۶- به حداقل رساندن اسکان مجدد (دادن مسکن در مکانی دیگر) اقشار کم‌درآمد
  - ۷- کمکها و حمایتهای هدفمند
- مشوق‌ها برای بخشهای خصوصی تجاری و غیرتجاری برای توسعه زیرساختها که می‌تواند شامل طراحی، فعالیتهای ساختمان‌سازی، تولیدات مصالح ساختمانی و اعتبارات خانه‌سازی باشد (P, Ernesto. 1994:19-2).
- خدماتی را که این رویکرد ارائه می‌دهد شامل ترکیب بهبود زیرساختهای همسایگی، حق تصرف زمین و کیفیت ساختمان‌سازی می‌باشد. برخی از این خدمات پایه شامل تأمین آب بهداشتی، جمع‌آوری زباله، سیستم دفع فاضلاب، بهبود کیفیت خانه‌سازی، دسترسی به خیابانها، پیاده‌روها، مدارس، مراکز بهداشتی و اماکن عمومی می‌باشد. در سالهای اخیر، با تعریف استراتژی‌هایی که می‌تواند برای بهبود زندگی ساکنان زاغه‌نشین مفید باشد، کارآمد بودن برنامه‌های توانمندسازی حاشیه‌نشینان ارزیابی شده است (سایت بانک جهانی، ۲۰۰۳)؛ بنابراین مشخص می‌شود که توانمندسازی ابتدا از جنبه‌های محیطی آغاز شده و در مراحل بعدی به جنبه‌های افزایش توان اقتصادی منجر می‌شود. جان ابوت در این زمینه، معتقد است که توانمندسازی اسکان غیر رسمی یک فرایند می‌باشد. بنابراین دانستن این مطلب مهم است که اسکان غیررسمی یک چشم انداز از توسعه نمی‌باشد، بلکه بیشتر تکرار روند شهرنشینی است. محدوده عمل توانمندسازی برای اجتماعاتی که قابل شناسایی است، دور می‌زند و دانستن اینکه چه تفاوتی این اجتماعات را از نواحی توسعه‌ای جدید جدا می‌کند؛ مهم می‌باشد. گذشته از این، مشخصه اصلی

این سکونتگاه‌ها، داشتن سطوح بالایی از فقر است و با گسترش این سکونتگاه‌ها، بانک جهانی، اهداف توانمندسازی را کاستن فقر و افزایش قدرت ساکنان این مناطق در نظر گرفته است (صرافی، ۱۳۸۱: ۱۱۳).

دیدگاه مشارکت در برنامه‌ریزی و بهسازی شهری

مشارکت مفهوم جدیدی نیست و قدمتی به بلندای تاریخ زندگی بشری دارد و توجه به آن ضامن موفقیت در انجام اقدامات گوناگون است.

طی دهه‌های چهل و پنجاه میلادی، روشهای برنامه‌ریزی سنتی (از بالا به پایین)، در عمل توانایی حل مشکلات جامعه شهری را از راه تهیه، اجرا و ارزیابی طرحهای توسعه از دست داد و از سوی دیگر، اعتماد عمومی نیز نسبت به کارایی این طرحها سلب شد. مردم خواستار پارادایم جدیدی در راستای کارآمدی، مشارکتی بودن، انعطاف‌پذیری و مردمی بودن طرحها شدند و برای پاسخگویی به این واکنشها، برنامه‌ریزی مشارکتی شکل گرفت، دیدگاهی که اساس آن مبتنی بر تبدیل خواسته به هدف و هدف به عمل است (شکویی و حسینی، ۱۳۸۳: ۷۱).

اهمیت مشارکت مردم در برنامه‌ریزی برای شهرها در دهه‌های اخیر، موجب توجه محافل علمی و دولتی به رویکردهای برنامه‌ریزی مبتنی بر مشارکت مردم شده است.

رویکرد مشارکت مردمی در شهرسازی که در طول حداقل سه دهه اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده، بر پایه این ضرورت که برنامه‌ریزی باید منطبق برخواست عمومی جامعه و با دخالت آنها در مسئولیتها و منافع ناشی از آن انجام شود، نتایج بسیار مفیدی برای پایداری بیشتر شهرها در پی داشته است. مشارکت مردم یا نمایندگان آنها در فرایند برنامه‌ریزی شهری مراحل مختلفی از تعیین اهداف تا اجرا را شامل می‌شود (فرشیدی، ۱۳۸۸: ۱۴) و باید همواره مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد.

برای کنترل حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، مشارکت شهروندان در بهسازی و

نوسازی فضاهای زیستی آنها ضروری است. به بیان دیگر برای دستیابی به هر نوع توسعه، مشارکت فعال مردم در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی ضروری است و چنین الگویی فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری از پایین را فراهم می‌سازد که بیشتر بر متغیرهای محلی و منطقه‌ای تأکید دارد (شماعی و پور احمد، ۱۳۸۴: ۲۷۷) و در واقع، اصطلاح تخصصی «توسعه از پایین به بالا» ناظر به نقش مشارکتی مردم است. (کسالائی، ۱۳۷۹: ۵۲)

برخی کارشناسان عقیده دارند در رابطه با بهسازی شهری باید اهداف و راه‌حلهایی در نظر گرفته شود و بدون توجه به مشکلاتی مانند عدم برنامه‌ریزی و هزینه کافی، عملیات بهسازی انجام گیرد؛ اما تجربیات به دست آمده از بسیاری پروژه‌ها در تمام نقاط دنیا به این واقعیت اشاره می‌کند که بدون مشارکت، ممکن است اجرای پروژه سریعتر صورت گیرد، اما مشارکت جامعه مسأله‌ای بسیار اساسی و مهم در سرعت و بویژه در موفقیت در اجراست، زیرا ساکنان هر منطقه مشکلات آن را خیلی بهتر از افراد بیگانه و خارجی می‌شناسند و درک می‌کنند و استفاده از نیروها و کمکهای آنها نوعی احساس مالکیت و تعلق را در میان آنان توسعه می‌دهد و این موضوع، شانس پروژه را برای موفقیت افزایش می‌دهد. قابل دوام بودن پروژه نیز موضوع دیگری است که در صورت عدم حمایت از سوی جامعه با مشکلات زیادی مواجه خواهد بود (هادیزاده بزاز، ۱۳۸۴: ۵۹)؛ بنابراین، می‌توان گفت مشارکت، پیش‌فرض بهسازی و نوسازی و توسعه پایدار شهری است.

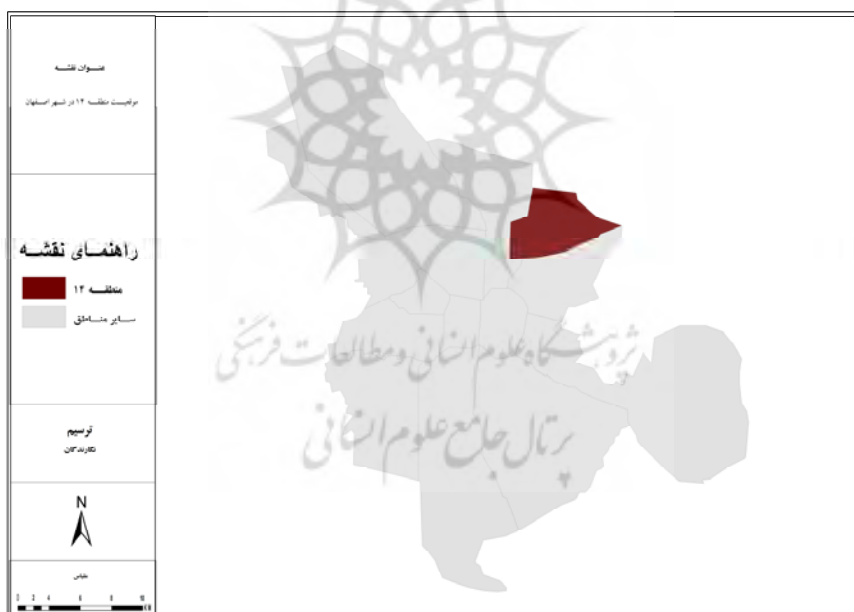
در پژوهش حاضر سعی بر آن است که با بهره‌گیری از مؤلفه‌های موجود در دیدگاه‌های توانمندسازی و مشارکت که مبنای طرح سؤالات پرسشنامه بوده‌اند و در بخش مبانی نظری به آنها پرداخته شد، موضوع بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان بررسی و تحلیل شود.

معرفی منطقه مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش، منطقه چهارده شهر اصفهان می‌باشد. این

منطقه با ۱۴۳۸۴۶ نفر جمعیت (معاونت پژوهش و برنامه‌ریزی شهرداری اصفهان: ۱۳۸۸)، از لحاظ موقعیت جغرافیایی در محدوده شمال شرقی شهر اصفهان واقع شده است. در تقسیمات شهری تا سال ۱۳۸۷، منطقه چهارده جزء منطقه هفت شهر اصفهان بود و در مرداد ماه همان سال با هدف ساماندهی بهتر منطقه و محرومیت‌زدایی از آن، شهرداری منطقه چهارده تأسیس شد.

وسعت منطقه چهارده، ۱۹۰۰ هکتار است و به لحاظ موقعیت جغرافیایی، از شمال به میدان فرزنانگان، از جنوب به بزرگراه چمران حد فاصل خیابان آل بویه تا بزرگراه چمران، از غرب به خیابان آل بویه و از شرق به بزرگراه فرودگاه محدود می‌شود. (www.ettelaat.com). موقعیت منطقه چهارده در شکل (۱) مشخص است.

شکل (۱): موقعیت منطقه چهارده در شهر اصفهان

منطقه چهارده از جمله مناطقی است که در طی سالهای اخیر پذیرای بخش وسیعی از مهاجران به شهر اصفهان بوده است، به گونه‌ای که بخش عمده‌ای از سکونتگاههای خودرو شهر اصفهان در این منطقه به وجود آمده‌اند و از شانزده

نقطه محروم شهر اصفهان، ده نقطه سودان، حصه، شهرک امام خمینی، عمان سامانی، کوچه منتظرالمهدی، هشت متری لاله، ارزنان، عاشق اصفهانی، دارک و باتوان در این منطقه قرار دارند (معاونت معماری و شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۴: ۲۳). محدوده بافت‌های فرسوده موجود در منطقه چهارده، در شکل (۲) مشخص شده است.

شکل (۲): محدوده بافت‌های فرسوده موجود در محدوده منطقه چهارده شهر اصفهان

مأخذ: سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان، ۱۳۸۸

فرضیات تحقیق

- بر اساس مطالب گفته شده، این پژوهش بر بررسی دو فرضیه زیر استوار است:
- به نظر می‌رسد میان وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری با تمایل مردم به بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میان انجام اقدامات توانمندسازی با مشارکت مردم در بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

نوع تحقیق و روش گردآوری و تحلیل اطلاعات

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش توصیفی، اسنادی و تحلیلی- میدانی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات نیز برحسب فرضیات و پرسشهای طرح شده، کتابخانه‌ای و میدانی با بهره‌گیری از پرسشنامه می‌باشد که اطلاعات حاصل از پرسشنامه با مدل‌های آماری همبستگی و رگرسیون خطی ساده مورد آزمون و تحلیل قرار گرفته‌اند.

جامعه آماری نیز ساکنان منطقه چهارده شهر اصفهان (۱۴۳۸۴۶ نفر) می‌باشند که برای محاسبه حجم نمونه پاسخگویان از روش کوکران استفاده شده است. بر اساس روش کوکران ۳۲۲ نفر (رابطه ۱) به عنوان نمونه تعیین شدند که برای دستیابی به نتایج بهتر، حجم نمونه به ۳۵۰ افزایش یافت و برای انتخاب نمونه در جامعه آماری، از روش نمونه‌های در دسترس یا نمونه‌های اتفاقی استفاده شد.

$$N = \frac{\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{143846} \left(\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.05)^2} - 1 \right)} = 322 \quad \text{رابطه (۱)}$$

پس از شناخت وضع موجود و جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، این اطلاعات با تأکید بر ماهیت مکانی - فضایی آنها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Excel مورد آزمون و تحلیل قرار گرفت و برای ترسیم نقشه‌ها نیز از نرم‌افزار GIS Arc view استفاده شده است.

متغیرهای پژوهش و آزمون روایی و پایایی پرسشنامه

در این پژوهش سعی بر آن است که تأثیر متغیرهای مستقل «وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری» و «انجام اقدامات توانمندسازی در منطقه» به ترتیب بر

متغیرهای وابسته که عبارتند از «تمایل ساکنان به انجام اقدامات بهسازی شهری» و «مشارکت ساکنان در بهسازی شهری»، مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. آزمون روایی که در این پژوهش به کار گرفته شده، روایی صوری و محتوایی است. به طوریکه پرسشنامه‌ها در اختیار استادان و متخصصان برنامه‌ریزی شهری قرار گرفت تا مورد آزمون صوری و محتوایی قرار گیرد. همچنین، از نظرات و پیشنهادهای دانشجویان و محققان رشته‌های مختلف مرتبط با برنامه‌ریزی شهری و بهسازی شهری استفاده گردید. سپس اصلاحات و تعدیلات با توجه به نظرات و پیشنهادهای آنان انجام شد. در نتیجه، برخی از سؤالات پرسشنامه اصلاح، حذف و یا اضافه گردید و در پایان، سؤالات پرسشنامه از ۵۰ سؤال به ۶۴ سؤال افزایش یافت.

این پرسشنامه با توجه به متغیرهای پژوهش از ۶۴ سؤال تشکیل شده است که ۱۰ سؤال اول آن عمومی و جمعیت‌شناختی و ۵۴ سؤال آن اختصاصی است. همچنین، از کل سؤالات پرسشنامه، ۲ سؤال به صورت باز و بقیه به صورت بسته (از نوع طیف لیکرت پنج گزینه‌ای) طراحی شده‌اند. سؤالات اختصاصی پرسشنامه با توجه به متغیرهای پژوهش در جدول (۱) آمده است.

جدول (۱): اجزای پرسشنامه بر حسب متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل	سؤالات مربوط	نوع مقیاس
وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری	۱۱-۱۱ تا ۱۱-۱۱	لیکرت
انجام اقدامات توانمندسازی	۱۳-۴ تا ۱۳-۱۲	لیکرت
متغیر وابسته	سؤالات مربوط	نوع مقیاس
تمایل ساکنان به انجام اقدامات بهسازی شهری	۱۳-۱ تا ۱۳-۳	لیکرت
مشارکت ساکنان در بهسازی شهری	۱۳-۱۳ تا ۱۳-۱۶	لیکرت

برای تعیین پایایی آزمون نیز روشهای مختلفی وجود دارد که یکی از آنها روش ضریب آلفای کرونباخ می‌باشد. در این پژوهش نیز از این روش برای تعیین پایایی

پرسشنامه با بهره‌گیری از نرم افزار SPSS از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. با مطالعه مقدماتی ۵۵ نمونه پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه‌ها برابر با ۰/۸۰۹۱ به دست آمد و با توجه به اینکه اگر آلفای کرونباخ بالای ۷۰ درصد باشد، نشان دهنده پایایی بالای سنجه می‌باشد، بنابراین پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش از پایایی بالایی برخوردار می‌باشد. همچنین آلفای کرونباخ برای هر گروه از متغیرها به صورت جداگانه در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲): نتایج آزمون پایایی پرسشنامه

نام متغیر	نوع متغیر	تعداد نمونه مقدماتی	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری	مستقل	۵۵	۱۱	۰/۷۴
انجام اقدامات توانمندسازی	مستقل	۵۵	۹	۰/۸۸۱۴
تمایل ساکنان به انجام اقدامات بهسازی شهری	وابسته	۵۵	۳	۰/۷۱۹۱
مشارکت ساکنان در بهسازی شهری	وابسته	۵۵	۴	۰/۷۷۵۷
کل پرسشنامه	-	۵۵	۶۴	۰/۸۰۹۱

آزمون فرضیات

فرضیه اول: به نظر می‌رسد میان وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری با تمایل مردم به بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد.

آزمون پیرسون: برای سنجش متغیرها و آزمون فرضیه بالا، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است، زیرا سطوح سنجش متغیرهای مستقل و وابسته (فاصله‌ای - فاصله‌ای) است. با توجه به نتایج این آزمون، فرض H_0 رد می‌شود،

زیرا Sig (۰/۰۰۰) کمتر از آلفای مورد نظر (۰/۰۵) است. ضریب همبستگی نیز ۰/۶۰۱- می باشد که بیانگر رابطه همبستگی نسبتاً زیادی است. بنابراین می توان نتیجه گرفت که بین وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری با تمایل مردم به بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج آزمون در جدول (۳) آمده است.

جدول (۳): آزمون پیرسون برای بررسی رابطه دسترسی به امکانات و خدمات شهری و

تمایل مردم به بهسازی شهری

نوع آزمون	تعداد	شدت همبستگی	سطح معناداری	آلفای مورد نظر
پیرسون	۳۵۰	-۰/۶۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۵

آزمون رگرسیون: در این پژوهش برای تحلیل بهتر رابطه دو متغیر وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری با تمایل مردم به بهسازی شهری، از تحلیل رگرسیون خطی ساده نیز استفاده شده است. در این آزمون ضریب تعیین رگرسیون (جدول ۴) برابر با ۳۶ درصد به دست آمد، یعنی متغیر مستقل (وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات) ۳۶ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته (تمایل به بهسازی شهری) را پیش بینی می کند.

جدول (۴): ضریب همبستگی و ضریب تعیین رگرسیون

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای معیار میانگین
۰/۶۰۱ ^a	۰/۳۶۱	۰/۳۵۹	۰/۵۶

پیش بینی کننده: وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات

جدول (۵) حاوی تحلیل واریانس رگرسیون به منظور بررسی قطعیت رابطه خطی بین دو متغیر است. با توجه به این که Sig برابر با ۰/۰۰۰ و کمتر از ۵ درصد است، پس فرض خطی بودن رابطه بین دو متغیر تأیید می شود.

جدول (۵): تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

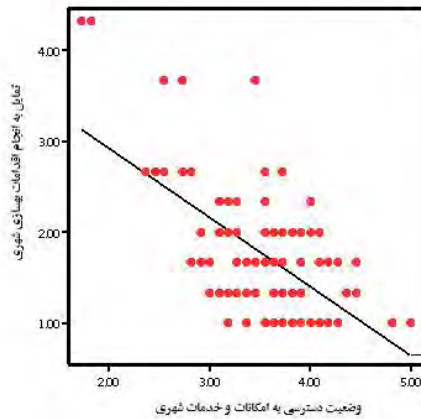
سطح معناداری	توزیع فیشر (F)	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
۰/۰۰۰	۱۹۶/۵۵۸	۶۱/۶۷	۱	۶۱/۶۷	رگرسیون

متغیر وابسته: تمایل به بهسازی شهری

با توجه به نتایج تحلیل رگرسیون خطی ساده، فرضیهٔ بالا تأیید می‌شود، زیرا سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۰ است؛ همچنین طبق نتیجهٔ بدست آمده که به ازای هر واحد تغییری که در متغیر مستقل ایجاد می‌شود، ۰/۶۰۱- تغییر در متغیر وابسته به وجود می‌آید. (جدول ۶) با توجه به نتایج این تحلیل، نمودار پراکنش رگرسیون نیز ترسیم گردیده است. این نمودار مشخص می‌کند که دسترسی نداشتن مناسب به امکانات و خدمات و نارضایتی از امکانات و خدمات موجود، تمایل بیشتری را به انجام اقدامات بهسازی شهری به دنبال دارد. این نمودار رابطهٔ نسبتاً زیادی را بین این دو متغیر نشان می‌دهد (شکل ۳).

جدول (۶): تحلیل رگرسیون (تأثیر وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری بر تمایل مردم به بهسازی شهری)

Sig	t	ضریب استاندارد نشده		مدل رگرسیون
		B	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۲۲/۳۳۸	۴/۴۴	۰/۱۹۹	مقدار ثابت
			Beta	وضعیت دسترسی به
۰/۰۰۰	-۱۴/۰۲	-۰/۷۶۰	۰/۰۵۴	امکانات و خدمات

شکل (۳) نمودار رگرسیون رابطه بین وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری با تمایل ساکنان به بهسازی شهری

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد میان انجام اقدامات توانمندسازی با مشارکت مردم در بهسازی شهری در منطقه چهارده شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد. آزمون پیرسون: با توجه به اینکه سطح سنجش هر دو متغیر فاصله‌ای - فاصله‌ای است، به همین دلیل از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردیده است. از آنجا که سطح معناداری (Sig) برابر ۰/۰۰۰ و کوچکتر از آلفای مورد نظر (۰/۰۵) است، بنابراین، فرض H_0 رد و رابطه بین دو متغیر تأیید می‌شود. همچنین میزان همبستگی ۰/۶۹ است که بیانگر میزان همبستگی بالایی است. جدول (۷) نتایج این آزمون را نشان می‌دهد.

جدول (۷): آزمون پیرسون (رابطه بین انجام اقدامات توانمندسازی با مشارکت مردم در بهسازی شهری)

نوع آزمون	تعداد نمونه	شدت همبستگی	سطح معناداری	آلفای مورد نظر
پیرسون	۳۵۰	۰/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۰۵

آزمون رگرسیون: با توجه به جدول (۸) ضریب تعیین بین دو متغیر (وضعیت

امکانات و خدمات و رضایت گردشگران) نشان می‌دهد که ۳۷ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته در اثر تغییرات متغیر مستقل است.

جدول (۸): ضریب همبستگی و ضریب تعیین رگرسیون

خطای معیار میانگین	ضریب تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۰/۵۰۴	۰/۴۷۴	۰/۴۷۶	۰/۶۹ ^a

پیش‌بینی کننده: انجام اقدامات توانمندسازی

همچنین، تحلیل واریانس رگرسیون (جدول ۹) به منظور بررسی قطعیت رابطه بین این دو متغیر نیز نشان می‌دهد که Sig کمتر از ۵ درصد (برابر با ۰/۰۰۰) است که در این صورت فرض خطی بودن رابطه بین این دو متغیر تأیید می‌گردد.

جدول (۹): تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

سطح معناداری	توزیع فیشر (F)	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	رگرسیون
۰/۰۰۰	۳۱۵/۹۹۸	۸۰/۵۲۲	۱	۸۰/۵۲۲	

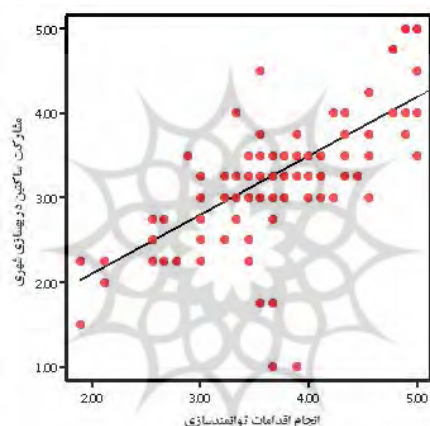
متغیر وابسته: مشارکت در بهسازی شهری

جدول مربوط به تحلیل رگرسیون نیز انجام اقدامات توانمندسازی بر مشارکت مردم در بهسازی شهری را تأیید می‌کند. ضریب بتا (Beta) نیز ۰/۶۹ و بیانگر این است که به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل، ۰/۶۱ تغییر در متغیر وابسته ایجاد می‌شود. نتایج تحلیل رگرسیون در جدول (۱۰) آورده شده است. نمودار پراکنش نیز که با توجه به نتایج تحلیل رگرسیون ترسیم شده است، نشان می‌دهد که رابطه زیادی بین انجام اقدامات توانمندسازی با مشارکت مردم در بهسازی شهری وجود دارد (شکل ۴).

جدول (۱۰): تحلیل رگرسیون (تأثیر انجام اقدامات توانمندسازی بر مشارکت مردم در

بهسازی شهری)

sig	t	ضریب استاندارد نشده		مدل رگرسیون
		Beta	B	
۰/۰۰۰	۴/۷۴۹	۰/۶۹	۰/۷۰۶	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۷/۷۷۶	۰/۰۳۹	۰/۶۹۷	انجام اقدامات توانمندسازی

شکل (۴) نمودار رگرسیون رابطه بین انجام اقدامات توانمندسازی با مشارکت مردم در

بهسازی شهری

بدین ترتیب هر دو فرضیه پژوهش اثبات و رابطه بین متغیرهای مستقل "وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری" و "انجام اقدامات توانمندسازی" به ترتیب با متغیرهای وابسته "تمایل ساکنان به بهسازی شهری" و "مشارکت ساکنان در بهسازی شهری" تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف: نتیجه‌گیری

در میان برنامه‌های گوناگون ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین، بیشترین توجه به پروژه‌های بهسازی شهری معطوف شده است. بهسازی مناطق می‌تواند مشکلات حاشیه‌نشینی را تا حد قابل توجهی حل کند؛ به گونه‌ای که با بهسازی مناطق نیازمند، ساکنان آنها از یک بهبودی نسبی در مسائل اقتصادی-اجتماعی و کالبدی در محیط زندگی برخوردار می‌شوند. این پروژه‌ها باید چنان طراحی شوند که همراه با انجام اقدامات توانمندسازی، از ابتدا تا انتها مشارکت مردم را به همراه داشته باشند و در ارتباط با نیازهای جامعه کار کنند، به طوری که جامعه تعیین کند که چه سطحی از سرویس‌ها و خدمات باید دریافت گردد. هزینه‌های بهسازی و طراحی سطوح خدمات نیز باید طوری باشد که جامعه و مقامات محلی از عهده آن برآیند و برنامه‌ها نیز باید از سطوح شهر و راهبردهای کشور ناشی گردد تا بدین وسیله از حمایت سازمان‌هایی که از فقرا حمایت می‌کنند نیز برخوردار گردد. بدین ترتیب، انجام اقدامات توانمندسازی و ایجاد زیرساختها و خدمات مورد نیاز در مناطق نیازمند، مشارکت مردم در فرآیند بهسازی و در نهایت، موفقیت این برنامه‌ها را به دنبال خواهد داشت.

از آنجا که منطقه چهارده شهر اصفهان نیز در سالهای اخیر با رشد چشمگیر حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی روبرو بوده است، به تاسی از این شرایط، وضعیت منطقه در ارتباط با بهسازی شهری مورد کنکاش قرار گرفت و سعی بر آن بود تا بهسازی شهری در این منطقه در ارتباط با وضعیت دسترسی شهروندان به امکانات و خدمات و توانمندسازی و مشارکت آنان مورد بررسی قرار گیرد.

برای رسیدن به این اهداف و پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیات پژوهش، عوامل مؤثر بر وضعیت شهرسازی و بهسازی شهری در منطقه، از دیدگاه شهروندان بررسی شد و این نتایج به دست آمد که تمایل مردم به انجام اقدامات بهسازی تا

حدود زیادی تحت تأثیر وضعیت دسترسی آنان به خدمات و امکانات مورد نیاز است (با ۰/۶۰- همبستگی)؛ همچنین مشارکت مردم در بهسازی شهری با انجام اقدامات توانمندسازی از سوی مسئولان همبستگی زیادی دارد (۰/۶۹ همبستگی) و هرچه اقدامات توانمندسازی در منطقه بیشتر باشد، مشارکت شهروندان نیز بالاتر خواهد رفت.

ب: ارائه راهکارها و پیشنهادهای بهسازی شهری در منطقه

- از جمله راهکارها و پیشنهادهای برای بهسازی منطقه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- ۱- با تأمین امکانات و خدمات مورد نیاز ساکنان منطقه (با در نظر گرفتن اولویتها)، زمینه برای توانمندسازی شهروندان و ترغیب آنها به مشارکت در فرایند بهسازی منطقه، فراهم شود.
  - ۲- با ساماندهی حرم زینبیه و ایجاد امکانات خدماتی و رفاهی مناسب در اطراف آن، عرصه برای توسعه گردشگری مذهبی در منطقه مهیا شود.
  - ۳- با برگزاری کارگاهها و کلاسهای آموزشی، زمینه برای گسترش فرهنگ بهسازی در بین جوانان و ترغیب آنان به فعالیت و مشارکت در اقدامات بهسازی منطقه ایجاد شود.
  - ۴- با ساکنان در احداث و ارتقای شبکه‌های زیربنایی و خدمات‌رسانی تشریک مساعی شود.
  - ۵- مسئولان از آغاز فرایند طراحی و برنامه‌ریزی، با استفاده از روشهای میدانی، بولتنهای اطلاعاتی و انتشار آگهیهای برگزاری همایشها و تذکرات منظم و تصمیمات جدید، برای مشارکت مؤثر مردم تلاش کنند. در این مرحله باید مردم به خوبی درباره فرصتهای مشارکت توجیه شوند و به طور خاص برای همکاری در تهیه و اجرای طرحهای بهسازی تشویق شوند.
  - ۶- به مشارکت اقشار گوناگون در اقدامات بهسازی منطقه توجه خاصی صورت پذیرد.
  - ۷- برای صدور پروانه ساخت تخفیف‌هایی در نظر گرفته شود تا در درجه اول از

گسترش ساخت و سازهای غیر قانونی جلوگیری شود و در مرتبه بعد، درآمد شهرداری نیز بالا برود (زیرا در این شرایط به خاطر کاهش هزینه‌ها، افراد بیشتری برای دریافت مجوز ساخت به شهرداری مراجعه می‌کنند) که این به نوبه خود، دوباره به بهسازی منطقه کمک خواهد کرد.

۸- زمینه‌سازی و تشویق بخش خصوصی و عمومی در عرضه خانه‌های ارزان قیمت، سرمایه‌گذاری در سایر بخشها و دادن وام‌های مربوط به همراه برقراری بیمه آنها به دلیل کاهش ریسک عدم بازگشت سرمایه‌گذاری

۹- با دادن وام‌های مسکن به ساکنان، به بهسازی منازل مسکونی کمک شود.

۱۰- افزایش کمک‌های دولتی به شهرداری منطقه، تا شهرداری عقب‌ماندگیهای موجود در منطقه را جبران نماید و با ایجاد زمینه‌های توسعه منطقه، منابع درآمدی پایدار برای آن ایجاد گردد.

۱۱- با بهسازی معابر و ایجاد امکانات حمل و نقل مناسب در منطقه، موجبات تردد روان و دسترسی آسان به دیگر مناطق و بالعکس فراهم شود.

۱۲- با ایجاد مراکز فرهنگی و مراکز ویژه گذران اوقات فراغت در عین آموزش به ساکنان، موجبات دلبستگی به بافت و نیز علاقه به آن را برای ساکنان فراهم کرد تا بدین صورت، خود ساکنان در صدد رفع مشکلات بافت برآیند.

۱۳- شهرداری با استفاده از همه ابزارهای موجود مانند اقدامات آموزشی، برنامه‌های تلویزیونی، حضور در رویدادهای عمومی و پایگاه اینترنتی جذاب، مردم را برای مشارکت در همه سطوح تشویق کند. همچنین نشریه‌هایی نیز برای اطلاع شهروندان تهیه، در سطح شهر توزیع و به طور منظم روزآمد شود. این نشریه، طرح بهسازی و فرایند روزآمدسازی آن و فرصت‌های مشارکت مردمی برای شهروندان را بیان کند. همچنین دربرگیرنده اطلاعات تماس شامل آدرس وب سایت، نشانی پست الکترونیکی و دورنگار شهرداری، برای ارسال پیشنهادها و نظرات باشد. اطلاعات تفصیلی و گزارشهای پیشرفت نیز در دسترس سازمانهای

محلی و رسانه‌های عمومی مانند روزنامه‌های محلی، خبرنگاران و شبکه‌های رادیویی قرار گیرد.

۱۴- برنامه‌های برگزاری همایشهای عمومی درباره‌ی طرح بهسازی و دیگر طرحها در همه‌ی شهر تبلیغ شوند و گروههای علاقه‌مند به مشارکت نیز در جریان اطلاعات بیشتر درباره‌ی جزئیات همایشها و اطلاعات جدید قرار گیرند.

۱۵- مباحثات آزاد تدارک دیده شود، چون مباحثات آزاد از فرایندهای باز و منصفانه ناشی می‌شود و فرصتهای متنوعی برای دریافت نظرات و علایق مردم ایجاد می‌کند. کارگاههای عمومی برگزار شود و تا حد امکان شرایط مشارکت برای همه مخاطبان فراهم شود. این کارگاهها در صورت امکان در محلهای مشخصی برگزار شوند و مباحثات با در نظر گرفتن زمان معین برای تسهیل مباحثه، شنیدن صدای مردم و اطلاع‌رسانی خوب برای دوره‌های اعلام نظر عمومی، تشویق و حمایت شوند.

۱۶- نظرات مکتوب مردم درباره‌ی طرحها نیز در همه‌ی مکانهای تعیین شده و به اشکال مختلف نظیر نامه‌های الکترونیکی و دورنگار گردآوری شوند. در دوره‌های اعلام نظر عمومی نیز از ارائه‌ی نظرات مکتوب به وسیله‌ی مردم تشویق شود و همه‌ی نظرات مردمی درباره‌ی پیشنهادها و گزینه‌های مقدماتی، پس از پذیرش، مورد توجه و ملاحظه‌ی برنامه‌ریزان قرار گیرند.

برای ایجاد یک محیط سالم زندگی در چنین مناطقی در شهر توجه به موارد زیر نیز لازم به نظر می‌رسد:

- ایجاد دسترسی به منابع اعتباری، بویژه برای شاغلان بخش غیررسمی این سکونتگاهها

- حمایت از سازمانهای غیردولتی داوطلب در کمکهای فنی برای ساکنان اسکان غیررسمی

- پژوهش و تحقیق در نوآوریهای سازمانی و فن‌آوریهای ساختمانی مناسب

- اجتماعات سکونتگاه‌های غیررسمی
- تأکید بر پروژه‌های آموزش حرفه‌ای و کاریابی، مراکز راهنمایی بهداشتی و تنظیم خانواده، مهد کودک و احداث فضاهای جمعی در سکونتگاه‌های غیر رسمی
- کوشش در راه از بین بردن منابع آلودگی
- تلاش برای از بین بردن فاضلاب‌های روباز
- ایجاد و گسترش فضاهای سبز
- بهسازی مبلمان شهری
- جلوگیری از بهره‌برداریهای غیرمنطقی و دلخواه از زمینهای منطقه
- تعریض و بهسازی خیابانها و کوچه‌های منطقه.

منابع

- ۱- حاج یوسفی، علی. (۱۳۸۱). «حاشیه‌نشینی و فرایند تحول آن (قبل از انقلاب اسلامی)، هفت شهر (اسکان غیررسمی)»، سال سوم، شماره هشتم.
- ۲- دارابی، حسن. (۱۳۸۸). «مشارکت»، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی به سرپرستی عباس سعیدی، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
- ۳- سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان. (۱۳۸۸). واحد شهرسازی، نقشه محدوده بافتهای فرسوده موجود در محدوده منطقه هفت شهر اصفهان.
- ۴- شفیعی، حسین. (۱۳۷۹). «مدیریت در سطح محلی و توسعه پایدار»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴.
- ۵- شکویی، حسین و حسینی، سیدعلی، «سازوکارهای مشارکت شهروندان در تهیه طرحهای توسعه شهری»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره ۸، پیاپی ۳۲، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- شماعی، علی و پوراحمد، احمد. (۱۳۸۳). «تحلیلی بر سیاستها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری در برنامه‌های توسعه کشور»، مجله پژوهشهای جغرافیایی، ۳۶ شماره (پیاپی ۴۹).

- ۷- _____ . (۱۳۸۴). بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۸- شهرداری اصفهان. (۱۳۸۸). معاونت برنامه‌ریزی و پژوهش، واحد برنامه و بودجه، اطلاعات جمعیتی منطقه چهارده شهر اصفهان.
- ۹- _____ . (۱۳۸۴). معاونت شهرسازی و معماری، مدیریت برنامه‌ریزی، طراحی و توسعه شهری، بررسی معضل حاشیه‌نشینی (مورد مطالعه: محلات ارزنان و دارک) منتشر نشده.
- ۱۰- صرافی، مظفر. (۱۳۸۱). «پیشنهاد راهبرد توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیر رسمی در ایران»، فصلنامه تأمین اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۱.
- ۱۱- فرشیدی، حسین. (۱۳۸۸). «زمینه‌های مشارکت مردم و شوراهای فرایند برنامه‌ریزی شهری»، ماهنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی شوراهای، شماره سی و هشتم، تهران.
- ۱۲- کسالائی، افشین. (۱۳۷۹). جایگاه و نقش مدیریت مشارکتی در مدیریت شهری شهرهای جدید (شهر جدید پردیس)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز.
- ۱۳- نجاتی حسینی، سید محمود. (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی و مدیریت شهری: مسائل نظری و چالشهای تجربی، تهران: انتشارات سازمان شهرداریهای کشور.
- ۱۴- نقدی، اسداله و صادقی، رسول. (۱۳۸۵). «حاشیه‌نشینی چالشی فرا روی توسعه پایدار شهری (با تأکید بر شهر همدان)»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰.
- ۱۵- هادیزاده بزاز. (۱۳۸۴). حاشیه‌نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان، مشهد: انتشارات آذربیزین.

16-German Financial Cooperation KFW (2002); EL Salvador Rehabilitation of Urban Squatter Area Las Palmas.

17-Ozlem Geuzey (2009); Urban regeneration and increased competitive power: Ankara in an era of globalization; Cities; vol.26; pp.27-37.

- 18- Perina, Ernesto M. (1994), Urban Poverty in Asia, Oxford University Press, New York.
- 19- Reinout Kleinhans (2004); Social implications of housing diversification in urban Renewal: A review of recent Literature; Journal of Housing and the Built Environment; ZVol. 19; pp. 367-390.
- 20- WWW.ettelaat.com/new/index.asp?fname=2008
- 21- www.WorldBank, Based best settings, 2003(working paper 3993).Dasgupta and Somik V., Assesing benefit of slum upgrading programs in second.

